

CULTUROLOGY

Дитяча бібліотека як ретранслятор національної культури

А. І. Гордієнко

Національна бібліотека України для дітей
Corresponding author. E-mail: gordienko-alla-2017@ukr.net

Paper received 16.03.17; Accepted for publication 25.03.17.

Анотація. У статті звернено увагу на основні тенденції її розвитку, причини і наслідки структурних змін у функціонуванні інституту бібліотеки. Вказані різні точки зору науковців на функції бібліотеки, у тому числі й дитячої. Розкрито зміст культуруотворюючої функції, яка полягає в тому, що бібліотека здатна проникати у світ іншої культури завдяки вихованню у своїх читачів культурної сприйнятливості, правильної інтерпретації проявів комунікативних властивостей різних культур тощо. У висновках відзначено, що дитяча бібліотека як самостійна спеціалізована установа підтримує культуру через затребуваність культурно-значущої інформації.

Ключові слова: бібліотека, дитяча бібліотека, трансформація, детермінація, функції бібліотеки, культура, суспільство.

Постановка проблеми. Потреба з більш глибоких теоретичних позицій осмислення явищ, що відбуваються сьогодні у бібліотечній реальності, обумовила активне обговорення філософських проблем бібліотеки. Подібна професійна рефлексія необхідна не лише для науки, а й для суспільства загалом, оскільки передбачає розгляд даного соціокультурного інституту серед інших соціальних і культурних цінностей людства, і вимагає вироблення такого ставлення до бібліотеки, що відповідає її ролі у цьому суспільстві.

Дитячі бібліотеки, як і інші типи бібліотек, визначають сьогодні свою роль у соціальній і культурній інфраструктурі суспільства, залишаючись, як і раніше, державним гарантом захисту прав дітей на культурне і духовне життя, на вільний доступ до інформації. У цьому процесі самовизначення дитяча бібліотека повинна орієнтуватися на завдання цілісного освоєння культури суспільства дитиною, ставши для неї транслятором джерел духовного багатства, накопиченого людством. У теоретичному плані дослідникам слід актуалізувати проблему виявлення основних функцій дитячої бібліотеки та її місії як соціокультурного інституту, який не лише сприяє збиранню, зберіганню та обробці інформації, що циркулює в суспільстві, а й відтворює саму культуру через затребуваність культурно-значущої інформації, формує цю потребу.

Огляд останніх публікацій з теми. Бібліотека як феномен культури привертає до себе дослідницький інтерес з часу усвідомлення її як необхідного елемента життя і діяльності культурної людини. Опис бібліотеки як культурного центру зустрічається ще в античних авторів, мислителів Середньовіччя та діячів Відродження. Однак знадобилася зміна самої теорії культури, набуття нею нового статусу, щоб постало питання про бібліотеку як формоутворення культури.

У працях А. В. Соколова, Р. С. Мотульського, Я. Л. Шрайберга та ін. бібліотека розглядається як інформаційна установа, майбутнє якої пов'язане, перш за все, з розвитком документних функцій та інформаційних технологій. Натомість у працях Є. Ю. Генієвої, І. А. Мейжис та ін. досліджуються такі питання, як психологія бібліотечного спілкування, соціологія читання тощо. Праці саме цих авторів зна-

чно збагатили уявлення про бібліотеку як соціальний інститут, який серйозно займається соціалізацією читачів, вважаючи це одним із найважливіших завдань бібліотеки як установи культури.

Дослідження питань діяльності спеціалізованої бібліотеки для дітей, теоретичне осмислення дитячої бібліотеки як соціокультурного феномена відображені в праці Н. Л. Голубевої. Функції дитячих бібліотек розглядаються в працях М. П. Васильченка, О. І. Алімаєвої та ін.

Перераховані автори та їхні концептуальні побудови свідчать про наявність наукового інтересу до бібліотеки, зокрема дитячої, та спроби поєднати всебічні підходи до неї як феномена культури з практичною діяльністю реальної бібліотеки, яка переживає нині складні трансформації. Це спонукає до подальшого розгляду бібліотеки, у тому числі й дитячої, з позиції культурологічного знання.

Отже, **метою даної статті** є з'ясування особливостей взаємодії бібліотеки, зокрема дитячої, культури і суспільства.

Методологічною основою роботи стали культурологічні та бібліотекознавчі концепції українських і зарубіжних вчених.

Виклад проблеми. Будучи хранителем інтелектуального потенціалу, формою відображення суспільної свідомості, зафіксованої в документах, бібліотека є засобом філософського пізнання світу, що обумовлює необхідність з'ясування не лише її призначення, а й місії, системи ідей і поглядів на мету і принципи організації бібліотечної діяльності. Зокрема, термін «місія бібліотеки» застосовується бібліотечним співтовариством з початку 1990-х років, проте до цього часу можна зустріти визначення, в яких місія ототожнюється з такими поняттями, як «завдання», «цілі», «роль», «функції» бібліотеки. Натомість сутнісна функція бібліотеки повинна бути виокремлена як пріоритетна, однак вона не може бути представлена в якості місії бібліотеки.

Необхідність формулювання місії обумовлена тим, що при наявності зафіксованої в уставних документах призначення організації не може бути орієнтації на окремі проекти і програми, які мають певну тривалість і надають роботі бібліотеки фрагментарного

характеру. Іншим аргументом на користь необхідності формулювання місії бібліотеки є те, що її наявність дає змогу структурувати цілі діяльності, а, орієнтуючись на ієрархію цілей, можна говорити про якість роботи бібліотеки, оскільки якість – це відповідність результатів поставленим цілям. Таким чином, в якості основних аргументів на користь необхідності місії бібліотеки можна відзначити, що наявність місії сприяє конкретизації функцій, обґрунтовує претензії бібліотеки на ресурси, виключає фрагментарність у роботі, забезпечує можливість контролю якості.

У світовій практиці менеджменту під місією прийнято розуміти чітко виражений орієнтир функціонування організації, що дає змогу визначити роль установи в системі більш високого рівня, реалізація якої можлива в межах саме концепції стратегічного управління. Однак при розробленні формулювань місії бібліотеки дослідники не звертаються до ретроспективного аналізу самого терміна, а лише проєктують його значення в менеджменті на діяльність бібліотеки. Натомість у теорії бібліотечного менеджменту загальноприйнятими є дві точки зору: 1) місія формулюється перш за все для зовнішнього середовища бібліотеки, вона є необхідною для позначення її соціальної ролі; 2) місія формулюється для внутрішнього середовища бібліотеки і призначена для співробітників як глобальний орієнтир діяльності. У бібліотечній практиці місія визначається як елемент стратегічного планування, що дає змогу виявити етичні, соціальні та професійні передумови для прийняття управлінських рішень.

У загальному вигляді місія бібліотеки, виходячи з того, що призначення бібліотеки виявляється через основний зміст її роботи, полягає в реалізації «соціально-комунікаційної діяльності у її сутнісному вигляді» [2]. Однак бібліотеки різних видів мусять виробити власну місію, причому з урахуванням соціокультурних чинників, обґрунтувавши її спроможність на основі аналізу тенденцій практичного розвитку бібліотек конкретного виду. Наприклад, місія дитячих бібліотек полягає у тому, щоб, «використовуючи всі наявні власні ресурси і ресурси корпоративних систем, забезпечити рівний доступ до знань, створивши середовище розвитку дитини через читання, книгу, нетрадиційні види носіїв інформації відповідно до її вікових, соціокультурних та індивідуальних особливостей» [3]. Згідно з іншими точками зору, місія дитячої бібліотеки – «реалізація прав дитини на бібліотечне обслуговування, подолання нерівності у доступі до інформації» (Кривоозерська районна бібліотека для дітей), «сприяння успішній соціалізації юних [громадян. – виправлено А. Г.] шляхом надання широкого спектру якісних бібліотечно-інформаційних ресурсів та послуг, які відповідають віковим особливостям та потребам дітей» (Централізована система бібліотек для дітей м. Дніпра), «Бібліотека відкрита для кожної людини. Бібліотека надає вільний доступ до інформації та простір для набуття знань, спілкування, духовного збагачення або для відпочинку та розваги» (Львівська обласна бібліотека для дітей), «культурно-просвітницька діяльність, спрямована на задоволення духовних потреб юних громадян» (Веселинівська районна бібліотека для дітей). Дані визначення можна

наводити й далі, проте слід відзначити, що їм бракує культурологічного контексту. Адже розгляд місії дитячої бібліотеки з точки зору культурології дасть змогу обґрунтувати унікальне призначення даного соціокультурного інституту в сучасному суспільстві, виявити місію як певну реакцію на соціокультурний контекст з допомогою визначення основних ознак сучасної культури, соціально-культурного замовлення до даного інституту, а також з урахуванням ціннісних аспектів місії дитячої бібліотеки, обумовлених її гуманістичною спрямованістю в системі культури. Для розв'язання цього завдання слід виявити актуальні умови функціонування дитячої бібліотеки в сучасній культурі, чітко й однозначно визначити системоутворюючі функції дитячої бібліотеки, а також з'ясувати ціннісні константи місії дитячої бібліотеки.

Сьогодні більшість культурних інститутів, які продовжують функціонувати в межах сталої традиції, зіткнувшись із вимогами життя, відчувають значні труднощі. Це пов'язане з тим, що в сучасну епоху відбулося одразу дві революції: ментальна і технологічна. Перша пов'язана з процесом глобалізації і формуванням нової культурної парадигми, друга – з наслідками революції у сфері комунікацій. Зміни, пов'язані з глобалізацією, є переважно об'єктивними, і культурні інститути, у тому числі і бібліотеки, повинні з ними рахуватися, оскільки сучасне суспільство вимагає від них відповідності новим потребам – потребам вижити й орієнтуватися в полікультурному соціумі. Разом із тим, культурні інститути орієнтуються на вкорінені культурні стереотипи, тому така бажана зміна орієнтирів є складною, вимагаючи істотної зміни уявлень про роль культури в суспільстві.

У свою чергу, революція у сфері комунікацій пов'язана з усвідомленням того факту, що культура активно формується індивідами саме у процесі їх спілкування. Саме спілкування, або комунікація, є найважливішим засобом входження людини в соціум і перебування в ньому, а все її життя – це безперервний процес обміну інформацією, досвідом, навичками, результатами діяльності. Обидва ці виклики сучасним соціокультурним інститутам напряду торкаються і бібліотеки, яка найбільш вразлива перед змінами, що відбуваються в культурі і комунікаційній сфері. Іншими словами, розвиток бібліотеки як феномена культури, розгортання її конкретних типів і форм перебуває в динамічній залежності від процесів, які відбуваються у суспільстві і культурі.

Говорячи про взаємозв'язок і взаємовпливи бібліотеки і культури, варто пригадати, що бібліотека виникла як відповідь на потребу суспільства в накопиченні, зберіганні і переданні знань та культурного досвіду, відображених у тексті. Динаміка соціально-економічного та культурного розвитку формує книжковий світ, його стилі і напрями, диктує йому свої вимоги, обумовлює організацію бібліотечних фондів. Поряд із цим, бібліотека сама потужно впливає на культурний процес, на відбір культурних цінностей через вироблення власної технології відбору, зберігання, передання текстів, формату і якості їх носіїв та процесу каталогізування.

Бібліотеки вибудовують взаємозв'язки між продуктами культури і читачами (користувачами), сприяють

динамічному розвитку міжкультурних контактів суспільств, соціальних груп та індивідів, і навіть створенню нових соціокультурних утворень [4, с. 13]. Міжкультурні взаємодії сьогодні значною мірою детермінують ціннісні орієнтації і спрямованість розвитку культури, внаслідок чого в умовах глобалізації від їх змісту все більше залежить буття всіх локальних культурних світів, сучасної людини і людства загалом.

Нові підходи до реалізації міжкультурних комунікацій в бібліотеці зумовлюють нові якісні характеристики корпоративної культури бібліотечних спеціалістів, для яких повинен стати характерним специфічний набір якостей – повага фундаментальних громадянських свобод, культурної ідентичності, готовності до діалогу, визнання необхідності рівного доступу до інформації. Крім того, процес формування готовності бібліотечних працівників до міжкультурної комунікації в бібліотеці може бути результативним за умови врахування принципу діалогу і взаємодії культур та необхідності формування вміння адаптуватися до міжкультурного та поліетнічного середовища.

Під впливом глобалізаційних процесів бібліотека як відкрита комунікативна система перетворюється на центр, в якому формується модель сучасної соціокультурної особистості, а бібліотекарі стають зберігачами і пропагандистами не інформації як такої, а розуму, який перетворює інформацію на знання, а потім на розуміння, розсудливість, толерантність. У цьому контексті варто згадати про громадянськість, соціокультурна роль виховання якої полягає у вираженні інтересів соціально-культурних спільнот, організації суб'єктивної активності до захисту цих інтересів, реалізації цих принципів у державній і міжнародній політиці. Громадянськість є елементом життєвої позиції особистості, що реалізується в її готовності і здатності до участі у вирішенні суспільних і державних проблем. Громадянськість є також формою ідентичності людини, що виражається у встановленні її зв'язку з конкретним суспільством і державою на основі прийняття та засвоєння загальних цінностей, смислів і норм поведінки і взаємної відповідальності [1, с. 19].

Культуротворчі можливості дитячої бібліотеки найбільш повно проявляються у періоди трансформації, модернізації суспільного життя. Завдяки своїм технологіям і фондам дитяча бібліотека допомагає культурному співтовариству вирішувати проблеми зберігання і тривалого управління культурою через письмово-фіксоване знання і друковане слово. Завдяки документам, що зберігаються у бібліотеці, вона не

лише здійснює передання накопиченого культурного досвіду, а й наповнює свідомість своїх читачів ідеєю культурного релятивізму, а через нього формує зразки культурної ідентичності.

Як культурний феномен бібліотека функціонує в матеріальному і духовному аспекті. Збираючи, зберігаючи і транслюючи нові знання, дитяча бібліотека, з одного боку, формує свого читача, його потребу в інформації і знаннях, а з іншого – з допомогою своїх засобів і способів впливає на суспільство. Цей вплив обумовлений її включенням в усі сфери людської діяльності, що дає їй змогу не лише задовольняти потребу в будь-якому виді діяльності, а й формувати цю потребу, особливо що стосується самостійного, вибіркового ставлення до світу цінностей, зміни внутрішнього світу користувача завдяки вихованню в нього усвідомленої активності. Таким чином дитяча бібліотека виконує свою культуруотворюючу роль в стійкому розвитку суспільства.

Висновки. Дитяча бібліотека як соціокультурний інститут відчуває в сучасну епоху кілька серйозних викликів, пов'язаних із зміною культурних парадигм. Будучи самостійною спеціалізованою установою, дитяча бібліотека сприяє не лише збиранню, зберіганню інформації, що циркулює в культурі, та обробці соціокультурної інформації, яку продукує суспільство для розвитку молодого покоління і яка відображає усі сфери осягнення дитиною культури суспільства (науку, мистецтво, літературу, релігію тощо), а й підтримує саму культуру через затребуваність культурно-значущої інформації, формує цю потребу.

У спеціальній літературі дитяча бібліотека розглядається переважно як інститут соціалізації, який вводить дитину в інформаційний простір соціуму. Проте сьогодні вивчення дитячої бібліотеки повинно бути виведене з традиційних меж теорії керування читанням дітей і підлітків, трактування як виключно інституту соціалізації (вибір професії, отримання освіти, створення сім'ї). Повинна бути актуалізована проблема з'ясування основних функцій дитячої бібліотеки, її місця на сучасному етапі, визначення феномена її інформаційного простору та її культуруотворюючої ролі у суспільстві.

Трансформація культурного статусу дитячої бібліотеки в сучасну епоху обумовлює становлення принципово нових форм комунікації в системі «читач-бібліотека». Ці прогресивні зміни – інноваційні за своєю природою – виражаються в осмисленні нових можливих підходів до обслуговування відвідувачів дитячих бібліотек.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айвазян А. А. Гражданственность и гражданское участие (теоретико-методологический анализ): автореф. дис. ... канд. полит. наук : 23.00.01 / А. А. Айвазян. – Екатеринбург, 2001. – 19 с.
2. Ільганаєва В. О. Місія бібліотеки в комунікаційному просторі сучасності [Електр. ресурс] / В. О. Ільганаєва. – Режим доступу : http://conf.lib.diit.edu.ua/Conf_univ_Library_10/paper/viewFile/4097/761. – Назва з екрану.
3. Кобзаренко А. Україна читає дітям [Електр. ресурс] / А. Кобзаренко. – Режим доступу : http://www.chl.kiev.ua/svit_pdf/SDB-2010-2.pdf. – Назва з екрану.
4. Сатарова Л. Х. Межкультурные коммуникации в современной библиотечно-информационной среде : автореф. дис. ... канд. пед. наук. : 05.25.03

REFERENCES

1. Ayvazyan, A. (2001). Citizenship and civic participation (theoretical and methodological analysis). Extended abstract of candidate's thesis. Ekaterinburg [in Russian].
2. Ilhanayeva, V. A. Mission library in modern communication space. Retrieved from http://conflib.diiit.edu.ua/Conf_univ_Library_10/paper/viewFile/4097/761 [in Ukrainian].
3. Kobzarenko, A. Ukraine reads to children. Retrieved from http://www.chl.kiev.ua/svit_pdf/SDB-2010-2.pdf [in Ukrainian].
4. Satarova, L. H. (2015). Intercultural Communication in the modern library and information environment. Extended abstract of candidate's thesis. Kazan [in Russian].

Children's library as a factor determination of cultural processes**A. I. Gordiinko**

The article attention is paid to the basic tendencies of its development, causes and effects of structural changes in the functioning of the Institute library. These different views of scientists on the function of the library, including the child. The content create-culture function, which is that the library is able to penetrate into the world of another culture through the education of its readers cultural sensitivity, the correct interpretation of the manifestations of communicative properties of different cultures and so on. The conclusions noted that the children's library as an independent specialized agency supports culture through cultural relevance and meaningful information.

Keywords: *library, children's library, transformation, determination, function libraries, culture and society.*

Детская библиотека как ретранслятор национальной культуры**А. И. Гордиенко**

В статье обращено внимание на основные тенденции ее развития, причины и последствия структурных изменений в функционировании института библиотеки. Указанные различные точки зрения ученых на функции библиотеки, в том числе и детской. Раскрыто содержание культуuroобразующей функции, которая заключается в том, что библиотека способна проникать в мир иной культуры благодаря воспитанию у своих читателей культурной восприимчивости, правильной интерпретации проявлений коммуникативных свойств различных культур и т. В выводах отмечено, что детская библиотека как самостоятельная специализированная организация поддерживает культуру через востребованность культурно-значимой информации.

Ключевые слова: *библиотека, детская библиотека, трансформация, детерминация, функции библиотеки, культура, общество.*